

УДК 001.102:004.5

ЗОЛОТАР О.О., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
Науково-дослідного центру правової інформатики
Національної академії правових наук України

ПРО ПОНЯТТЯ “ІНФОРМАЦІЙНИЙ ШУМ” У ПРАВОВІДНОСИНАХ

Анотація. Про явище зростання і використання повідомлень і публікацій.

Ключові слова: шум, інформація, інформаційна безпека.

Аннотация. О явлении роста и использования сообщений и публикаций.

Ключевые слова: шум, информация, информационная безопасность.

Summary. About the phenomenon of growth and use of reports and publications..

Keywords: noise, information, informative safety.

Постановка проблеми. Однією з визначальних рис інформаційного суспільства є великі потоки інформації, які давно перевищили індивідуальні та соціальні можливості їх фільтрації для корисного використання. Широке впровадження й удосконалення техніко-технологічних засобів збирання, зберігання, використання та поширення інформації призвели до стрімкого розвитку інформаційних відносин в суспільстві [1]. Суспільство буквально “топить себе в інформації”. Людський мозок стає подібним до м’ясорубки, яка “перемелює тонни інформації”, не особливо вдумуючись у її потрібність і корисність. Усій цей колосальний інформаційний потік захаращує мозок і пам’ять (умовно кажучи, створює “інформаційний шум”), які не мають безмежних можливостей з обробки, зберігання та використання.

Метою статті є дослідження явища під назвою “інформаційний шум” в умовах становлення інформаційного суспільства.

Виклад основних положень. Велика кількість інформаційних потоків, знаково-символьна архітектура буття сучасної людини (жителя мегаполісу, в першу чергу) неминуче призводить до “дубляжу” або, навпаки, розрізненості відомостей; перенасичення каналів сприйняття диктує нездатність індивідуальної свідомості впоратися з масивами інформації, що надходить. Інакше кажучи, головною причиною інформаційного шуму виступає надлишок інформації, особливо якщо остання не затребувана. Дане явище не так вже безневинно, як може здатися на перший погляд, оскільки зайва, “фонова”, інформація, відволікаючи увагу людини від поставлених цілей, сприяє виснаження його інтелектуальних сил, підвищує енергетичні витрати [2]. Тобто можна зробити висновок, що на якомусь етапі існування інформація перетворюється на шум.

Етимологія поняття “шум”. В тлумачних словниках різних мов поняття “шум” здебільшого пояснюється через фізичне явище, пов’язане зі звуком, яке узагальнюється як “небажані звуки, які заважають людині”. Водночас, поняття “шум” використовується в багатьох науках з різним значенням, зокрема у фізиці, математиці, біології, екології, історії, інформатиці і не лише. Наприклад, в інформатиці під “шумом” розуміють “різноманітні перешкоди, що викривлюють сигнал і призводять до втрати інформації” [3].

Інформація і шум. Тож, хотілося б звернути увагу на деякі властивості інформації, що дозволять наблизитись до розуміння природи інформаційного шуму. По-перше, в теорії інформації, згідно концепції К. Шенона, важливі не будь-які відомості, а лише

ті, що усувають або зменшують невизначеність щодо певного явища. Отже, якщо певні відомості не задовольняють або не зменшують невизначеність, то вони не є інформацією.

По-друге, інформація наділена такими основними ознаками як цінність і кількість. Цінність інформації є її основною суб'єктивною (соціальною) ознакою, а кількість – об'єктивною (технічною). На нашу думку, саме в залежності від цих ознак і можна відокремити інформацію від шуму.

Щодо кількості. Протягом останніх років звичайним явищем стали так звані інформаційні перевантаження – нова “хвороба” інформаційного суспільства. Людині в даний час доступна практично будь-яка інформація в необмеженому обсязі. Він відправляє і отримує електронну пошту, завантажує в пам'ять комп'ютера картинки, звукозаписи, нарешті, може практично одночасно зв'язуватися з будь-яким числом користувачів для обміну інформацією. Однак питання полягає в тому, наскільки необхідний людині такий обсяг інформації, чи може вона його цілком засвоїти і надалі використовувати.

Щодо цінності. Кількість не завжди означає якість. В умовах доступності інформаційних технологій кожен отримав можливість не лише споживати, але й створювати інформацію. При цьому не кожна інформація, що технічно вважається новою, є такою в соціально-правовому розумінні, а тим паче – достовірною. Для прикладу, журналіст, згідно законодавства, відповідає за достовірність наданих ним відомостей. Блогер же ні перед ким відповідати не повинен. Часто новини в соціальних мережах та на Youtube поширюються значно швидше, ніж через ЗМІ. Однак ніхто не гарантує достовірність, якість і безпечність такої інформації. У результаті інформаційний простір заповнює шум, з якого пересічному громадянину складно виокремити раціональне зерно, бо “тексти пишуться все одно не для читачів, а для Яндекс. Неважливо, чи подобається комусь текст, – важливо, щоб на нього “клікнули” якомога більше користувачів” [4].

Шум як загроза інформаційній безпеці. Психологи, соціологи, навіть програмісти, наголошують на його негативному впливі і намагаються запропонувати варіанти боротьби з інформаційним “шумовим забрудненням”.

К. Богданович, програміст з багаторічним стажем, спробував виокремити джерела шумів у житті і класифікувати їх. Ось що вийшло. Форуми; новини міста; фільми та музика, що грають в фоні; RSS-рідер з чималою кількістю каналів; пошта, і особливо спам; ICQ; реклама в Інтернеті, реклама на вулиці, реклама в поштової скриньці і навіть на упаковках продуктів; соціальні мережі та їх новини; телефонні розмови; паперовий спам у вигляді рекламних листівок і каталогів; блукання від цікавого до цікавого. Класифікація на три категорії виглядала таким чином – 1) неминучі, 2) “найбільше зло”, тобто найбільш інтенсивно впливаючі і при цьому найменш корисні, 3) в якійсь мірі навіть корисні [5].

Психологи почали говорити про небезпеки зривів, коли надлишок інформації робить велику її частину нерелевантною (тобто не корисним сигналом, а саме “шумом”), відфільтрувати який виявляється надзвичайно важко, і людина автоматично відфільтровує взагалі все. Глушить звук телевізора або радіоприймача на рекламних паузах, а то й зовсім перестає користуватися і тим і іншим. Починає ігнорувати рекламні банери в мережі. Перестає користуватися електронною поштою та ICQ без особливої потреби. Перестає користуватися блогами, LiveJournal та іншими ресурсами такого роду [6].

Влітку 2005 року на конференції Supernova 2005 співробітниця Microsoft Research Лінда Стоун поділилася дуже цікавими роздумами. Стоун каже, що в 1997 році народилося поняття “перманентна часткова увага”. Під цим мається на увазі режим існування, в якому людина звикає ні на чому довго не зосереджуватися, робити відразу кілька справ, при цьому постійно “скануючи” навколишнє середовище на предмет “нових можливостей”, які в жодному разі не можна упустити. “Протягом майже двох десятиліть постійна часткова увага була способом існування, способом виконання своїх обов’язків і підтримки відносин. Наш канал уваги розширився до крайніх меж...”. На думку, дослідниці, з 1985 по 2005 роки тривав цикл, де перманентно розсіяна увага стала цілковитою нормою. Так само як і існування в якості вузла мережі. Відчуваючи себе “на зв’язку” людина відчуває себе “живою”. Але платить він за це синдромом дефіциту уваги (Attention Deficit Disorder) – який є лише варіантом “перманентної часткової уваги”, варіантом, визнаний хворобою [7].

Окрім небезпеки для здоров’я і соціальної адаптації людини, інформаційний шум також може набувати злочинних форм, що несуть небезпеку як для окремої особи, так і для суспільства в цілому. Перше, що спадає на думку – спам. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.05 р. № 720 “Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг” визначає “спам – не замовлені попередньо споживачами електронні повідомлення, які або є масовими, або в яких не наведено достовірні відомості про повну назву, власну поштову чи електронну адресу замовника чи відправника цих повідомлень, або подальше отримання яких споживач не може припинити шляхом інформування про це замовника чи відправника” [8]. Згідно з даними “лабораторії Касперського”, яка аналізує близько 1,5 мільйонів спамових повідомлень щодня частка спама в пощтовому трафіку в 2010 році виглядала таким чином (Рис. 1):

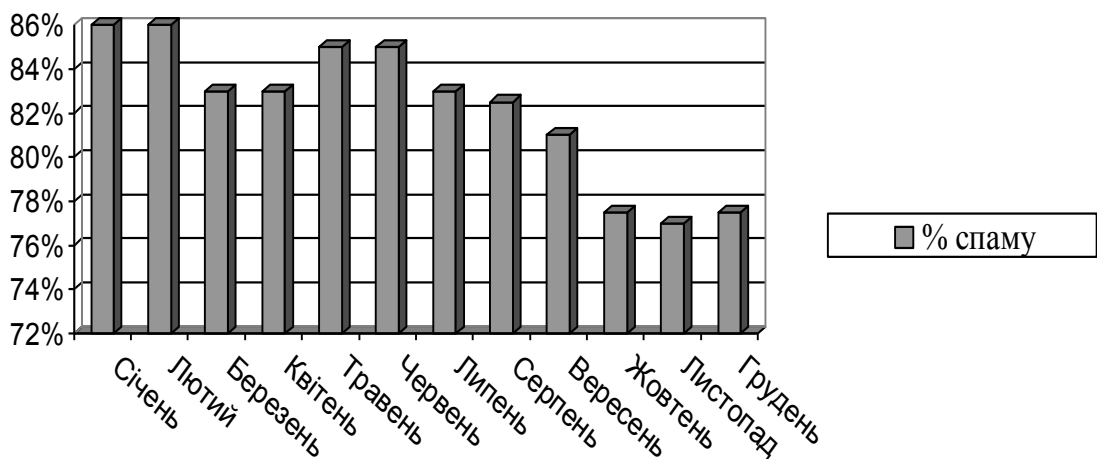

Рис.1. Частка спама в пощтовому трафіку в 2010 році

При цьому, найбільша кількість спама в 2010 році було розіслано із США (11,3 %), на другому місці Індія (8,3 %), на третьому – Росія (6,0 %), Україна на 10 місці (2,6 %). Як і в 2009 році, в ТОП 20 досить широко представлені країни Східної Європи та Азіатського регіону, в той час країни Західної Європи – у меншості [9].

У II півріччі 2010 р. кількість спама, що розсилається в світі, знизилася вчетверо. Експерти з безпеки не можуть назвати причин цього феномена, але припускають, що однією з причин явища може бути зміна напрямку впливу спамерських груп на Facebook

і Twitter. Так, у вересні і грудні 2010 р. були зафіксовані масове інфікування облікових записів Twitter. Тільки восени піддалися зараженню понад 500 тис. акаунтів [10]. Такий розвиток подій вбачається цілком логічним, оскільки соціальні мережі постійно посилюють вплив в інформаційному просторі. Слід згадати події іранських заворушень 2009 року. Оскільки робота іноземних журналістів в Ісламській Республіці в той період була обмежена, а офіційним іранським ЗМІ віри мало, основними ньюсмейкерами стали користувачі Facebook, Twitter і люди, що викладали зняті камерами мобільників ролики на Youtube. Зрозуміти, що насправді відбувається в країні, дивлячись на ці кадри, було неможливо: натопт, крики, постріли, кров. Але хто кого куди жене і по кому стріляє – незрозуміло [11].

Або з не так далекого минулого. В Facebook з'явилася група “окупуємо разом”, до якої вступили більше 134 тис. чоловік. Її учасники закликали проводити акції протесту, на зразок нью-йоркських, по всьому світу. У 15 жовтня 2011 року більш ніж в 80 країнах їх однодумці організували різного ступеня масовості виступу. Особливо відзначилися борці за зміну світу на краще в Римі: пожежа в будівлі Міноборони, розгромлені банки і магазини, спалені машини, травми отримали 135 людей, місту було завдано збитків на 2 млн євро. І зв'язок з цією акцією має хакерське угруповання Anonymous, що відоме низкою гучних інтернет-атак. До прикладу, після торішнього скандалу з блокуванням рахунків WikiLeaks вони скоїли напад на ресурси Mastercard, Paypal і Visa [12].

В інформаційному просторі можуть бути використані різні прийоми досягнення терористичної мети. ІКТ є привабливим засобом здійснення терористичних актів, однією з переваг якої називають “унікальну можливість таємно, планомірно й ефективно впливати на індивідуальну і масову свідомість, громадську думку, процеси ухвалення рішень; поширювати пропагандистські матеріали, проводити дезінформацію, викликати паніку” [13]. Інформаційний шум при вдумливому і цілеспрямованому використанні є зручним і ефективним засобом впливу на соціум.

Психологи стверджують, що інформаційний шум перешкоджає процесу мислення [14]. А історія людства чудово знає, що немає кращого ґрунту для нав'язування власних ідей як “сіра маса”, яка не має власної думки, не здатна критично протистояти засиллю інформаційного тиску, відмежовуючи інформацію від шуму.

Висновки.

Чи має право на існування поняття “інформаційний шум” в правовому розумінні? Автор не ставила за мету зараз точно і беззаперечно сформулювати дефініцію для означення цього явища. Вважаємо очевидним, що шум супроводжує життя людини в еру інформаційного суспільства. На нашу думку, застосування поняття “інформаційний шум” не є до кінця коректним і науковим, оскільки шум є антиподом інформації, а також є перешкодою для правильного і своєчасного отримання інформації. Отже об'єднання в одній категорії двох протилежних явищ вбачається нелогічним. Однак поява власне такої лексичної форми є цілком зрозумілою з побутової точки зору. Як вже згадувалось поняття “шуму” існує в різних наукових сферах. Отже для означення явища шуму в інформаційній сфері було використано словосполучення “інформаційний шум”, за аналогією категорій “історичний шум”, “звуковий шум” або “оптичний шум”.

“Шум” як поняття в науках інформаційної сфери (інформатиці, інформаціології, соціальній інформації тощо) існує вже давно і має кілька визначень. На нашу думку, явище шуму в інформаційному просторі має також і правове значення, оскільки може виступати об'єктом правовідносин (наприклад, спам). Шум в різних проявах за певних умов може становити загрозу інформаційній безпеці особи, суспільства, держави і

міжнародного співтовариства, ставати ефективною зброєю для ведення інформаційних війн та кібертероризму. Нині науки вступають у фазу розвитку, коли взаємозв'язки між ними все більше міцніють, відбувається активне взаємопроникнення і взаємодія. Така ситуація обумовлена інтенсивним переходом суспільства від індустріального до інформаційного – процесами інформатизації, інтеграції й диференціації наукових знань, змінами в існуючій загальній системі уявлень про інформацію і, як наслідок, формуванням нової інформаційної парадигми [15]. Тому, на нашу думку, поняття “шум” потребує подальших досліджень зі сторони науковців різних галузей, зокрема правових наук (в тому числі інформаційного права), психологічних, політичних і соціальних наук.

Використана література

1. Пилипчук В.Г., Брижко В.М. Проблеми становлення і розвитку інформаційного законодавства в контексті євроінтеграції України // Інформація і право. – 2011. – № 1(1). – С. 11 – 20.
2. Рунов А.В. Социальная информатика : учебное пособие / А.В. Рунов. – М., 2009. – Режим доступу : [//www.library.tuit.uz/skanir_knigi/book/socialnaya_informatika.htm](http://www.library.tuit.uz/skanir_knigi/book/socialnaya_informatika.htm)
3. Введение в информатику. – Режим доступу : [//www.inf8.gym5cheb.ru/p2aa1.html](http://www.inf8.gym5cheb.ru/p2aa1.html)
4. Казанцева А. Информационный шум // Троицкий вариант. – 2011. – № 74. – С. 11.
5. Богданович К. Информационный шум. – Режим доступу : [//www.bogdanovich.exogens.ru/blog/post/informacionnyj-shum](http://www.bogdanovich.exogens.ru/blog/post/informacionnyj-shum)
6. Ильин Ю. Маятник внимания. – Режим доступу : [//www.computerra.ru/243301](http://www.computerra.ru/243301)
7. Stone L. Extracting Signal from Noise in Social Networking. – Режим доступу : [//www.research.microsoft.com/en-us/um/redmond/events/scs2005](http://www.research.microsoft.com/en-us/um/redmond/events/scs2005)
8. Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.05 р. № 720. – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
9. Kaspersky Security Bulletin 2010. Спам в 2010 году. – Режим доступу : [//www.securelist.com/ru/analysis/208050680/Kaspersky_Security_Bulletin_2010_Spam_v_2010_godu](http://www.securelist.com/ru/analysis/208050680/Kaspersky_Security_Bulletin_2010_Spam_v_2010_godu)
10. – Режим доступу : [//www.cnews.ru/news/top/index.shtml?2011/01/10/422734](http://www.cnews.ru/news/top/index.shtml?2011/01/10/422734)
11. Кобзев А. Информационный шум // Московские новости. – 2011. – № 161(161).
12. Беспорядки в Риме выходят из-под контроля. Горит здание минобороны – Режим доступу : [//www.dp.ru/a/2011/10/15/Besporjadki_v_Rime_vihodjat](http://www.dp.ru/a/2011/10/15/Besporjadki_v_Rime_vihodjat)
13. Дзьобань О.П. Інформаційне насильство та безпека : світоглядно-правові аспекти : монографія / О.П. Дзьобань, В.Г. Пилипчук ; за заг. ред. проф. В.Г. Пилипчука. – Х. : Майдан, 2011. – С. 102.
14. Мыслить человеку мешает “информационный шум”. – Режим доступу : [//www.psy.rin.ru/cgi-bin/news.pl?id=152775](http://www.psy.rin.ru/cgi-bin/news.pl?id=152775)
15. Юзвизин И.И. Информациология или закономерности информационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной / И.И. Юзвизин. – [4-е изд]. – М., 1996.

~~~~~ * * * ~~~~~